

*Elisa Dammert*

## **Variantti-kollokvio 2010: Teoksen ääri rajoilla**

Tekstikritiikin ja tieteellisten editioiden tutkijaverkosto Variantin kolmas kollokvio järjestettiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa 31.5.2010 otsikolla *Teoksen ääri rajoilla – Teoksellisuuden rajoja koettelevat aineistot tutkimuksen ja editoinnin kohteina*. Aiempien kollokvioiden teemoja ovat olleet kirjeiden editointi ja stemmatologia. Tämänvuotisessa kollokviossa kuultiin kymmenen alustusta ja paikalla oli kolmisenkymmentä henkeä.

Veijo Pulkkinen aloitti kollokvion esittelemällä teoksen, tekstin ja dokumentin käsitteitä. Usein tekstin ja teoksen käsitteitä käytetään synonyymisesti. Pulkkinen mukaan käsitteet on kuitenkin syytä erottaa silloin kun tutkitaan teosta, josta on olemassa enemmän kuin yksi tekstiversio. Teos-käsitettä on mahdollista käyttää luokkakäsitteenä, jolloin voidaan puhua yhdestä ja samasta teoksesta, vaikka tekstiversioita olisikin useita. Mikäli teosta pidettäisiin identtisenä tekstin kanssa, olisi puhuttava useista eri teoksista, mikä ei olisi mielekäästä. Pulkkinen haluaa erottaa myöskin lingvistisen tekstin ja dokumentin tekstin käsitteet toisistaan. Ensimmäinen tarkoittaa muuttumatonta, abstraktia tekstirakennetta, joka voi toistua erilaisina materiaalisina tuotoksina, dokumentteina. Aineellisina esineinä dokumentit altistuvat muutokselle. Muuttuessaan myös niiden teksti voi muuttua, jolloin ne eivät enää vastaa sitä abstraktia tekstiä, jonka aineellisia toteutumia ne olivat.

Sanna Nyqvist lähestyi teoksellisuutta pastissin kautta. Milloin ja missä määrin pastissia tulisi pitää itsenäisenä teoksena, kun pohjalla on kuitenkin toisen tekijän tuotos? Julkaistuissa pastisseissa paratekstuaaliset seikat kertovat teoksellisuudesta, joten ongelmallisimpia ovat postuumit ja julkaisemattomat pastissit. Rajatapauksena Nyqvist pitää pastissoivaa mukaelmaa, joka on pitkälti yhtenevä lähdetekstinsä kanssa. Pastissin teoksellisuus-ongelma sivuaa myös tekijänoikeuslakia: kyseessä on jäljitelmä, joka eroaa tekijän omaäänisestä tuotannosta.

Teemu Manninen on joutunut pohtimaan pelkkinä kopioina säilyneiden tekstien teoksellisuutta tutkiessaan sir Philip Sidney'n (1554–1586) *Astrophil and Stella* -sonettikokoelmaa. Kokoelmasta on säilynyt vain osittaisia käsikirjoituskopioita sekä kaksi kvarttoa ja folio. Ainoastaan folion tekstiä on pidetty luotettavana, muita virheellisinä. Mannisen mukaan kuitenkin kaikkia versioita on omana aikanaan luettu itsenäisinä teoksina.

Otto Mannisen runojen syntyprosessia tutkivan Hanna Karhun ja Zacharias Topeliuksen kirjeenvaihtoa editoivan Laura Mattssonin puheenvuorot käsittelevät teoksen valmistumisastetta ja teos-käsitteen käyttöä. Mannisen runojen aineistot koostuvat

varhaisista hahmotelmista, hieman työstetyimmistä luonnoksista sekä puhtaaksi kirjoitetuista, lähellä julkaisua olevista käsikirjoituksista. Karhun mukaan kaikki säilyneet käsikirjoitukset eivät ole teosversioita, vaan kyseessä on pikemminkin prosessi. Etenkään luonnosvaihetta edeltäviä aineistoja ei voi pitää teosversioina. Topeliuksen laaja kirjeenvaihto on arkistoitu, ja arkistosta löytyy paljon hänen tuotantoonsa liittyviä melko viimeisteltyjä versioita, joita on lähetetty arvioitavaksi eri henkilöille. Topeliuksen koottuja kirjeitä toimitettaessa ongelmallisia ovat erityisesti sellaiset kirjailijalle lähetetyt kirjeet, joihin Topelius ei ole vastannut lainkaan tai joiden vastauksia ei ole säilynyt. Kuuluvatko nekin Topeliuksen kootuiksi kirjeiksi toimitettavaan teokseen?

Kollokviossa keskusteltiin myös esittävän taiteen teoksista. Pia Houni puhui dramavetoisesta teatterikäsituksesta, jossa näytelmä ei riitä teokseksi pelkästään kirjoitettuna, vaan tutkijan on otettava huomioon – mikäli ei ole kokenut itse esitystä – aikalaiskriitikit ja muu materiaali, joka on kytköksissä esitykseen. Ulla-Britta Broman-Kananen kertoi *Lucia di Lammermoor* -oopperasta, jonka suomenkielinen libretto tunnetaan, mutta partituuria sen sijaan ei. Anne Sivuvoja-Gunaratnamin puheenvuoro käsitteli puolestaan Aino Acktéa *Salome*-oopperan nimiosan esittäjänä. Jokainen oopperaesitys avaa esitettävästä teoksesta uuden näkökulman. Mikäli musiikkiesityksestä on saatavilla vain kirjallinen tuotos, kuinka sitä voidaan tutkia kokonaisena teoksena? Toistuvat näyttämökerrat ja niissä esiintyvät identifointia auttavat yhteiset piirteet tuottavat teoksen. Teos-käsitteen rinnalla voidaan puhua myös produktiosta, joka koostuu useista versioista, joista yksikään ei ole muita oikeampi versio.

Mikko Nortela ja Heli Kautonen toivat keskustelun nykyaikaan ja digitaalisiin teksteihin. Nortela erotti lukijan painokkaan roolin digitaalisten teosten tekemisessä: digitaalisissa teoksissa teos saattaa muotoutua vasta käyttäjän syöttämän tekstin tai linkkivalintojen kautta, jolloin teokseksi tulisi määritellä pikemminkin taustalla oleva ohjelma kuin sen yksittäinen, lukijan luoma versio. Kautonen puolestaan käsitteli digitointia, jossa teos siirretään analogisesta digitaaliseen muotoon. Digitaaliset teokset voidaan identifoida muun muassa DOI-tunnuksella (Digital Object Identifier), mutta ongelmaksi muodostuu se, että pienenkin muutoksen kokenut teksti olisi ehkä syytä identifoida uudella tunnuksella ja siten määritellä siis eri teokseksi.

Vaikka teos kuuluu taiteentutkimuksen keskeisimpiin käsitteisiin, perinteisessä kirjallisuudentutkimuksessa ei ole useinkaan pakottavaa tarvetta määritellä kirjallista teosta. Variantti-kollokvio kuitenkin osoitti, että teoksellisuuden määrittely ja teoskokonaisuuksien rajaaminen on monien aineistojen äärellä välttämätöntä.

*Valtakunnallinen Variantti-verkosto pyrkii edistämään tekstikritiikin alan tuntemusta, tiedotusta, metodologista keskustelua ja yhteistyötä. Verkosto ja sen sähköpostilista ovat avoimia kaikille tekstuaalitieteistä kiinnostuneille. Listan liittymisohjeet ovat osoitteessa [www.edith.fi/variantti](http://www.edith.fi/variantti).*